

Michał Niedośpiał

Powołanie spadkobiercy gospodarstwa rolnego (podstawienie, przyrost)

Palestra 29/2(326), 43-50

1985

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Na tle sporów w bezpodstawne wykluczenie ze spółdzielni wyrosło bogate orzecznictwo sądowe, którego dorobek jest nadal aktualny.¹⁷ Stan prawny w tym zakresie nie uległ bowiem zmianie. Przeciwnie, zarysowująca się w orzecznictwie tendencja do przeciwstawiania się zbytniemu operowaniu tą niezwykle dolegliwą — zwłaszcza dla członków spółdzielni mieszkaniowych — sankcją, została umocniona. Prawo spółdzielcze dla pogłębienia ochrony członkostwa zobowiązuje przed podjęciem tego rodzaju uchwał do wysłuchania wyjaśnień zainteresowanego członka. Zakreśla poza tym minimalny termin (7-dniowy) do zawiadomienia o dacie walnego zgromadzenia, które będąc rozpatrywać odwołanie (art. 24 § 4).

¹⁷ Por. M. Gersdorf, J. Ignatowicz: Prawo spółdzielcze — Komentarz, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1966, s. 57.

MICHAŁ NIEDOŚPIAŁ

POWOŁANIE SPADKOBIERCY GOSPODARSTWA ROLNEGO (podstawienie, przyrost)

Artykuł omawia wybrane zagadnienia z zakresu powołania spadkobiercy gospodarstwa rolnego w wypadkach podstawienia lub przyrostu. Autor rozważa także zakres swobody testowania w powyższym zakresie. Przedmiotem analizy jest m.in. sposób obliczenia przyrostu. Są to zagadnienia o dużym znaczeniu praktycznym.

Zastrzeżenie warunku lub terminu uczynione przy powołaniu spadkobiercy gospodarstwa rolnego uważane jest za nie istniejące. Jeżeli jednak z treści testamentu lub z okoliczności wynika, że bez takiego zastrzeżenia spadkobierca gospodarstwa rolnego nie zostałby powołany, powołanie spadkobiercy jest nieważne. Przepisów tych nie stosuje się, jeżeli ziszczenie się lub nieziszczenie się warunku albo nadejście terminu nastąpiło przed otwarciem spadku (art. 962, 1058 k.c.).¹ W wypadku gdy w skład spadku wchodzi także inny majątek niż gospodarstwo rolne, spadkodawca władny jest — w granicach art. 962 zd. 3 k.c. — powołać do tej pozostałej masy spadkobierców (wszystkich lub niektórych) warunkowo lub z ograniczeniem terminem, natomiast bezwarunkowo i bezterminowo — powołać

¹ Co do warunku (terminu) przy ustanowieniu spadkobiercy — por. m.in.: art. 962 k.c., art. 104 pr. spadk. z 1946 r., § 695—708 k.c.a., art. 17 pr. spadk. bułg., § 479 k.c. czechosł., art. 28 ust. 2, 3 pr. spadk. jugosłow., art. 482 k.c. szwajc., § 645—647 k.c. węg., art. 900 k.c. fr.; A. Ehrenzweig: System des österreichischen allgemeinen Privatrechts, Wien 1937, t. II, cz. 2 (Familien und Erbrecht), s. 447 i nast.; A. Escher: Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch, Das Erbrecht, cz. I, Zürich 1959, s. 247 i nast.; J. Fleischer: Form und Wesen der Testierfreiheit, Dresden 1939, s. 25; J. Gwiazdomorski: Prawo spadkowe, Warszawa 1972, s. 142 i nast.; T. Kipp, H. Coing: Erbrecht, Tübingen 1978, s. 152—153, 266 i nast.; J. St. Piątkowski: Prawo spadkowe, Warszawa 1979, s. 143 i nast.; M. Planioł, G. Ripert: Traité pratique de droit civil français, Paris 1957, t. V, s. 796 i nast.

spadkobierców do gospodarstwa rolnego. Oczywiście testator może uczynić także odwrotnie. Jeżeli ta sama osoba dziedziczy gospodarstwo rolne i pozostały majątek, to spadkodawca może ją warunkowo powołać do jednej masy, a bezwarunkowo do drugiej; może też, oczywiście, warunkowo powołać ją do obu mas (w granicach art. 962 zd. 3 k.c.).

Zanim przejdę do szczególnej analizy podstawienia,² dam na wstępie przykład. Spadkobiercami gospodarstwa rolnego i pozostałej masy majątkowej są A i B. Dla osoby A spadkodawca ustanowił podstawienie na rzecz osoby C (art. 963 k.c.). Podmiot A nie może jednak dziedziczyć gospodarstwa rolnego z powodu braku przesłanek rolnych (art. 1065 k.c.), natomiast pozostały majątek dziedziczą A i B. Należy się zastanowić, kto dziedziczy gospodarstwo rolne. Moim zdaniem, trzeba przyjąć, że dziedziczą je C i B. Pogląd, jakoby gospodarstwo rolne dziedziczył tylko B,³ jest nie do przyjęcia, albowiem jest on sprzeczny z istotą podstawienia (art. 963, 1058 k.c.). Można więc sformułować już taki wniosek: przepis art. 963 k.c., dotyczący podstawienia; ma zastosowanie do gospodarstwa rolnego, i to — wprost (art. 1058 k.c.). Wynika stąd, że można powołać do gospodarstwa rolnego spadkobiercę testamentowego na wypadek, gdyby inna osoba powołana do gospodarstwa rolnego jako spadkobierca testamentowy lub ustawowy, nie chciała (art. 1012 k.c.) lub nie mogła [np. art. 927 § 1, 928, 1043, 1059—1062 (brak przesłanek), art. 1065 k.c. (brak przesłanek)] być jego spadkobiercą (podstawienie co do gospodarstwa rolnego — art. 963, 1058 k.c.).

Postanowienie testamentowe, przez które spadkodawca zobowiązuje spadkobiercę gospodarstwa rolnego do zachowania nabytego gospodarstwa i do pozostawienia go innej osobie, ma tylko ten skutek, że ta inna osoba jest powołana do gospodarstwa rolnego na wypadek, gdyby spadkobierca gospodarstwa rolnego nie chciał lub nie mógł być jego następcą (spadkobiercą). Jeżeli jednak z treści testamentu lub z okoliczności wynika, że spadkobierca gospodarstwa rolnego bez takiego ograniczenia nie byłby do niego powołany, powołanie spadkobiercy do gospodarstwa rolnego jest nieważne (art. 964, 1058 k.c.). Zakaz podstawienia powierniczego stosuje się bowiem także do spadkowego gospodarstwa rolnego.

Podstawiony spadkobierca gospodarstwa musi w chwili otwarcia spadku spełniać przesłanki uprawniające go do dziedziczenia (art. 1065 k.c.). Dotyczy to również spadkobiercy podstawionego dla* spadkobiercy ustawowego: spadkobierca podstawiony ma spełniać przesłanki z art. 1065 k.c., a nie z art. 1059—1062 k.c., gdyż te ostatnie stosuje się do dziedziczenia ustawowego. Dopuszczalne jest także dalsze podstawienie. Przykład: Dla spadkobiercy ustawowego gospodarstwa rolnego (A) testator podstawiał osobę B, a na wypadek, gdyby i ta osoba (B) nie

² Co do podstawienia — por. m.in.: art. 963, 964 k.c.; art. 105—108 pr. spadk. z 1946 r.; §§ 604—647 k.c.a.; art. 21 pr. spadk. bułg.; art. 85 pr. spadk. jugosł.; art. 774—789 k.c. hiszp.; § 2096—2099, 2100—2146 k.c.n.; § 378 k.c. NRD art. 803—804 k.c. rum.; art. 896—899 k.c. fr.; art. 487—492 k.c. szwajc.; § 640 k.c. węg.; art. 608—699 k.c. wł.; W. K. Dronikow: *Nasledstwiennoje prawo Ukrainskoj SSR*, Kijew 1974, s. 83 i nast.; A. Ehrenzweig: *op. cit.*, s. 454 i nast. (wraz z literaturą tam zestawioną); A. Escher: *op. cit.*, s. 229 i nast.; J. Gwiazdomorski: *op. cit.*, s. 143 i nast.; T. Klipp, H. Coing: *op. cit.*, s. 277 i nast.; O. A. Krasowczikow: *Sowietskoje graždanskoje prawo*, t. II, Moskwa 1973, s. 441; J. St. Piątowski: *op. cit.*, s. 144 i nast.; M. Planiol, G. Ripert: *op. cit.*, s. 389—426, 993 i nast.; K. Przybyłowski: *Odpowiedź na pytanie prawne*, PIP 1948, z. 12, s. 107 i nast.; G. Ripert, J. Boulanger: *Traité de droit civil d'après le traité de Planiol*, t. V, Paris 1959, s. 1222 i nast.

³ Odmiennie B. Kordasiewicz: *Testamentowe dziedziczenie gospodarstw rolnych*, 1978, s. 93. Autor dopuszcza na równi oba poglądy (ten i poprzedni).

chciała lub nie mogła dziedziczyć, powołał spadkobiercę C. Także C w chwili otwarcia spadku musi spełniać przesłanki z art. 1065 k.c.

Dla spadkobiercy (A) spadkodawca może podstawić kilka osób (np. B, C, D); dochodzą one wówczas w częściach równych do zwolnionego udziału, chyba że spadkodawca wyraził odmienną wolę. Może ona być wyrażona wprost w testamencie lub wynikać z jego wykładni. Należy sądzić, że w sytuacji, gdy testator powołał do spadkowego gospodarstwa rolnego wszystkich pozostałych współspadkobierców tegoż gospodarstwa, to dziedziczą oni zwolniony udział nie w częściach równych, lecz w takich częściach, w jakich zostali powołani do spadkowego gospodarstwa (oczywiście, jeśli do spadku zostali powołani w częściach równych, to zwolniony udział też dziedziczą tak samo). Ta wykładnia bardziej jest zgodna z wolą spadkodawcy niż przyjęcie, że dziedziczą oni w częściach równych. Rzecz jasna, interpretacja konkretnego testamentu może prowadzić do odmiennego wniosku. Gdyby więc testator podstawiał dla oznaczonego spadkobiercy nie wszystkich spośród ustawowych spadkobierców, to stosowanie powyższej wykładni jest niedopuszczalne. Dziedziczą oni wtedy, w braku odmiennej woli testatora, w częściach równych zwolniony udział.

Podstawić można albo do gospodarstwa rolnego, albo do pozostałej masy majątkowej (alternatywa rozłączna), natomiast nie można podstawić do całego spadku. Gdyby jednak zamieszczono takie postanowienie, to należałoby wówczas przyjąć, że podstawiono spadkobiercę zarówno dla spadkobierców dziedziczących gospodarstwo rolne, jak i dla spadkobierców dziedziczących pozostały majątek. Gdyby zaś spadkobierca, na rzecz którego uczyniono to podstawienie, dziedziczył tylko jedną z tych mas, to — rzecz jasna — tylko w tym zakresie działałoby podstawienie.

Dla kilku spadkobierców ustawowych (np. A, B) można powołać jednego (lub kilku) spadkobierców podstawionych.

Ze swobody testowania wynika, że spadkodawca może podstawienie ograniczyć tylko do części (ułankowej) zwolnionego udziału (np. do 1/4), a co do pozostałej części (jeśli do niej nikogo nie podstawiał) nastąpi przyrost, a gdy ten nie działa — ma miejsce dziedziczenie ustawowe. Przykład. Spadkodawca powołał dwóch spadkobierców testamentowych A i B w 1/2. Dla spadkobiercy B ustanowił podstawienie osoby C. Podstawienie ograniczone do 1/4 części zwolnionego udziału po B (który nie chce lub nie może dziedziczyć). A z tytułu przyrostu uzyska 1/4 część spadku (łącznie z powołaniem — 3/4 spadku), a C z tytułu podstawienia — 1/4 część spadku.

Ze swobody testowania wynika również, że spadkodawca może postanowić, iż podstawienie po określonej osobie (np. A) nastąpi dopiero wtedy, gdy nie tylko ona, ale wszyscy spadkobiercy ustanowieni nie zechcą lub nie będą mogli dziedziczyć (A, B, C); w wypadku podstawienia poprzedza ono przyrost (tzn. podstawienie ma pierwszeństwo przed przyrostem). Przykład: A, B, C — to spadkobiercy testamentowi, a D jest spadkobiercą testamentowym podstawionym dla A. Otóż D — przy powyższym jak wyżej zastrzeżeniu — otrzyma udział po A dopiero wtedy, gdy żaden ze spadkobierców (A, B, C) nie będzie dziedziczył (art. 963 k.c.). Podmiot D mógłby być oczywiście podstawiony dla A, B, C (łącznie), ewentualnie także z dalszym zastrzeżeniem, że tylko do części ułankowej (np. 1/4 zwolnionych udziałów po A, B i C).

Stosowanie art. 963 k.c. może być szczególnie przydatne w wypadku gospodarstw rolnych ze względu na warunek istnienia szczególnych przesłanek po stronie spadkobiercy (art. 1065 k.c.). Dla spadkobiercy powołanego, który nie spełnia przesłanek z art. 1065 k.c. (albo jest rzeczą wątpliwą, czy do chwili otwarcia

spadku spełni te przesłanki, np. uzyska kwalifikacje rolne), można ustanowić stosowne podstawienie wiedząc o tym, że spadkobierca podstawiony przesłanki te z pewnością spełni. Sytuację tę można także odwrócić: testator pewną osobę — mając nadzieję, że spełni ona do chwili otwarcia spadku przesłanki z art. 1065 k.c. — może podstawić innej osobie (spełniającej lub nie spełniającej przesłanek z art. 1065 k.c.).

Jeżeli spadkodawca powołał do dziedziczenia spadkowego gospodarstwa rolnego kilku (lub co najmniej dwóch) spadkobierców testamentowych, a jeden⁴ z nich nie chce lub nie może⁵ być spadkobiercą tegoż gospodarstwa, to przeznaczony dla tej osoby udział w nim — w braku odmiennej woli spadkodawcy — przypada pozostałym spadkobiercom testamentowym powołanym do gospodarstwa rolnego w stosunku do przypadających im udziałów w spadkowym gospodarstwie rolnym (jest to przyrost⁶ dotyczący gospodarstwa rolnego) — art. 965, 1058 k.c. Analogicznie jak przy podstawieniu przyrost odnosi się do każdej masy majątkowej odrębnie (gospodarstwa rolnego i pozostałego majątku). Przyrost nie dotyczy więc spadku jako całości. Jest to zasada, której należy przestrzegać. Istnieje od niej jeden wyjątek wynikający z art. 1063 k.c. Mianowicie jeżeli ani małżonek spadkodawcy, ani żaden z jego krewnych powołanych do dziedziczenia z ustawy nie odpowiada warunkom przewidzianym do dziedziczenia gospodarstwa rolnego albo jeżeli uprawnionymi do dziedziczenia są wyłącznie osoby, które w chwili otwarcia spadku są trwale niezdolne do pracy, to wówczas gospodarstwo dziedziczą spadkobiercy na zasadach ogólnych (art. 1063 k.c.). Przyrost działa w tym wypadku ze skutkiem w stosunku do całej masy majątkowej.

Spadkodawca może wyłączyć w testamencie przyrost wprost lub przez zamieszczenie podstawienia. Kolejność jest bowiem taka, że najpierw następuje podstawienie (art. 963 k.c.), a dopiero potem przyrost (art. 965 k.c.), w braku zaś również i tego ostatniego — ma miejsce dziedziczenie ustawowe (art. 926 § 2 i 3 k.c.). Spadkodawca może wyłączyć przyrost w całości lub w części (ułamkowej), np. w 1/2; może go wyłączyć (w całości lub w części) co do wszystkich spadkobierców testamentowych lub tylko co do niektórych z nich. Spadkodawca może bowiem nie tylko wyłączyć, ale również zmodyfikować zasady przyrostu (poza wskazanymi sposobami, podając np., że przyrost ma nastąpić w częściach równych, a nie proporcjonalnie do udziałów), albowiem art. 965 k.c. ma charakter przepisu dyspozytywnego. Testator władny jest również wyłączyć przyrost co do gospodarstwa rolnego, a nie wyłączyć go co do pozostałej masy majątkowej.

Istnieje kilka sposobów obliczenia przyrostu. Zostaną tu one omówione na przykładzie. Spadkodawca powołał do spadkowego gospodarstwa rolnego osoby: A, B, C; A — w 1/4, B — w 1/4, C — w 1/2. Spadkodawca B nie spełnia przesłanek z art. 1065 k.c.

I sposób. Należy powyższe ułamki sprowadzić do wspólnego mianownika (a), a następnie obniżyć mianownik do sumy liczników (b), 4 do 3 (nowy mianownik). Nowe liczniki pozostaną bez zmian (1, 2).

$$a) \frac{1}{4} + \frac{1}{4} + \frac{1}{2} = \frac{1}{4} + \frac{1}{4} + \frac{2}{4}$$

$$\frac{1}{4} + \frac{2}{4} = \frac{3}{4};$$

$$b) \frac{1}{3} + \frac{2}{3} = \frac{3}{3},$$

$$A - \frac{1}{3}, C - \frac{2}{3}.$$

⁴ Tym bardziej kilku, jednakże zawsze musi pozostać co najmniej jeden spadkobierca.

⁵ Por. wyżej uwagi co do podstawienia.

⁶ Co do przyrostu — por. m.in. A. Ehrenzweig: op. cit., s. 420 i nast.; J. Gwiadomorski: op. cit., s. 144 i nast.; J. St. Piątowski: op. cit., s. 139 i nast.

Przykład II (na zwiększenie udziałów).

A — 1/4, B — 1/3, C — 1/4,

$$1/4 + 1/3 + 1/4 = 3/12 + 4/12 + 3/12 = 10/12;$$

A — nie chce lub nie może dziedziczyć, np. brak przesłanek z art.

1065 k.c.;

$$4/12 + 3/12 = 7/12,$$

$$4/7 + 3/7,$$

B — 4/7,

C — 3/7.

Przyjęto tezę — nie akceptowaną w literaturze — że spadkobierca może odrzucić spadek co do gospodarstwa rolnego. Stosownie do art. 1014 § 2 k.c. (art. 1058 k.c.) spadkobierca gospodarstwa rolnego może odrzucić udział spadkowy przypadający mu w nim z tytułu przyrostu, a przyjąć udział przypadający mu w tym gospodarstwie jako spadkobiercy powołanemu. Odrzucony udział z przyrostu przypada pozostałym spadkobiercom testamentowym gospodarstwa rolnego, współdziedziczającym z takim spadkobiercą. Nie przechodzi natomiast taki udział na spadkobiercę podstawionego dla takiego spadkobiercy. Tak *prima facie* wydawałoby się, skoro nie ma fikcji zgonu spadkobiercy odrzucającego udział z przyrostu (art. 963, 1020, 1014 § 2 k.c.). Spadkodawca może podstawić spadkobiercy testamentowemu spadkobiercę tylko do udziału przypadającego mu z tytułu przyrostu (art. 1014 § 2 k.c.). W braku zaś takiej dyspozycji testamentowej bardziej zgodne z wolą spadkodawcy będzie przyjęcie, że do odrzuconego udziału z przyrostu (art. 1014 § 2 k.c.) przychodzi spadkobierca podstawiony danemu spadkobiercy, a nie współdziedziczający spadkobierca ze spadkobiercą ustanowionym. Powyższe uwagi mają znaczenie nie tylko dla gospodarstwa rolnego, lecz także dla pozostałego majątku spadkowego.

Spadkobiercy, którzy przychodzą — przy przyroście — do zwolnionego udziału spadkowego w gospodarstwie rolnym, muszą odpowiadać tym przesłankom, od których uzależniona jest skuteczność ich powołania do spadku (art. 1065 k.c.), a nie tym przesłankom, którym miał odpowiadać spadkobierca zwalnający udział. Ma to znaczenie wtedy, gdy spadkobierca, którego udział został zwolniony, należy do kręgu osób powołanych do spadku po spadkodawcy, pozostali zaś spadkobiercy nie należą do tego kręgu. Oczywiście tak samo jest w sytuacji odwrotnej. Przesłanki bowiem dojścia do spadku w obu tych grupach są odmienne (częściowo). Omówimy obie te sytuacje.

(1) Nie ma wątpliwości, że w sytuacji, gdy jeden z powołanych do dziedziczenia gospodarstwa rolnego spadkobierców nie chce lub nie może gospodarstwa dziedziczyć, to jego udział spadkowy w tym gospodarstwie przypada pozostałym spadkobiercom gospodarstwa rolnego, natomiast nie przypada on spadkobiercom dziedziczającym tylko pozostały majątek.

(2) W wypadku zaś gdy żaden ze spadkobierców powołanych do gospodarstwa rolnego nie chce lub nie może go dziedziczyć, przypada ono spadkobiercom ustawowym, a nie testamentowym, którzy zostali powołani tylko do pozostałego majątku (oczywiście w razie odrzucenia tej tezy musieliby oni spełniać przesłanki z art. 1065 k.c.⁸). Odmienne poglądy (co do sytuacji 2) spotyka się w doktrynie,⁹ mianowicie twierdzi się, że gospodarstwo takie dziedziczą spadkobiercy testamentowi powołani do pozostałego majątku spadkowego (art. 965, 1065 k.c.).

⁸ Jest bezdyskusyjne, że w braku spadkobierców testamentowych następuje co do gospodarstwa rolnego dziedziczenie ustawowe.

⁹ B. Kordasiewicz: op. cit., s. 90 i nast.

Uzasadniając przedstawione w tekście stanowisko, należy zaznaczyć, co następuje:

a) Przyrost działa między spadkobiercami powołanymi do określonej masy spadkowej (gospodarstwa rolnego, pozostałego majątku).

b) Jeżeli przyjąć tezę doktryny (tj. przeciwną), to należałoby tak samo postąpić wtedy, gdy tylko niektórzy ze spadkobierców testamentowych nie chcą lub nie mogą dziedziczyć gospodarstwa rolnego (sytuacja 1) i dopuścić także spadkobierców powołanych do pozostałej masy spadkowej (spełniających przesłanki z art. 1065 k.c.) do zwolnionego udziału spadkowego. Tego jednak stanowisko przeciwnie nie czyni, przyjmując jak wyżej tezę pierwszą. Występuje tu zatem pewna dyferencjacja, nie mająca uzasadnienia prawnego.

c) Przyjęte w tekście rozwiązanie jest bardziej zgodne z wolą spadkodawcy.

d) Po przyjęciu tezy, że gospodarstwo rolne jest odrębnym spadkiem, wątpliwości takie w ogóle nie istnieją. Skoro wskazani pozostali spadkobiercy nie zostali powołani do dziedziczenia gospodarstwa rolnego, to i przyrost nie może ich dotyczyć. Dla uniknięcia wątpliwości należy podkreślić, że takie samo stanowisko trzeba przyjąć, nawet gdyby się tę tezę co do statusu gospodarstwa rolnego odrzuciło.

Rozwiązania przyjęte w punkcie pierwszym i drugim są analogiczne w sytuacji odwrotnej, gdy (I) niektórzy lub (II) żaden ze spadkobierców, powołanych tylko do dziedziczenia pozostałej masy majątkowej, nie chce lub nie może jej dziedziczyć. W wypadku pierwszym (I) przyrost następuje tylko między spadkobiercami powołanymi do pozostałej masy majątkowej, w drugim (II) zaś do pozostałego majątku przychodzi spadkobiercy ustawowi, a nie testamentowi (powołani do gospodarstwa rolnego).

Jeżeli osoba powołana jako spadkobierca testamentowy do dziedziczenia gospodarstwa rolnego nie chce lub nie może być jego spadkobiercą, to spadkobierca ustawowy, któremu przypadł przeznaczony dla tej osoby udział spadkowy, obowiązany jest — w braku odmiennej woli spadkodawcy — wykonać obciążające tę osobę zapisy (art. 1067 § 1, 2 k.c.), polecenia i inne rozrządzenia spadkodawcy (art. 967 § 1, 1058 k.c.). Stosuje się to odpowiednio do podstawionego spadkobiercy gospodarstwa rolnego oraz do tego spadkobiercy gospodarstwa, któremu przypada udział spadkowy z tytułu przyrostu (art. 967 § 2, 1058 k.c.).

Przyrost¹⁰ może działać tylko w ramach tej masy majątkowej, do której zostali powołani spadkobiercy. Jeżeli spadkodawca nie ustanowił spadkobierców do dziedziczenia danej masy, to oznacza, że chciał on, aby co do niej nastąpiło dziedziczenie ustawowe. Jeśli zatem testator powołał tylko jednego spadkobiercę do dziedziczenia gospodarstwa rolnego, a osoba ta nie chce lub nie może dziedziczyć, to pozostali spadkobiercy testamentowi (pozostałej masy) nie mogą dziedziczyć.

¹⁰ W kwestii przyrostu co do gospodarstwa rolnego SN stwierdził w jednej uchwale: „Przepis art. 1065 zd. 2 k.c. nie wyłącza zasady przyrostu z art. 965 k.c.” (uchwała SN z dnia 11.III.1968 r. III CZP 16/68, OSNCP 1969, nr 2, poz. 22) oraz w drugiej uchwale: „Jeżeli jeden z kilku spadkobierców powołanych do spadku w testamentie nie zachował prawa dziedziczenia gospodarstwa rolnego wchodzącego w skład spadku otwartego przed dniem 5.VII.1963 r., to udział tego spadkobiercy w gospodarstwie rolnym przypada pozostałym spadkobiercom tylko wtedy, gdy zachodzą ku temu przesłanki określone w art. 109 pr. spadk. z 1948 r., w przeciwnym zaś wypadku wymieniony udział przypada tym spośród spadkobierców ustawowych, którzy odpowiadają warunkom wymaganym do zachowania prawa dziedziczenia gospodarstwa rolnego” (uchwała SN z dnia 5.V.1970 r. III CZP 20/70, OSNCP 1970, nr 10, poz. 183). Co do przyrostu w zakresie gospodarstwa rolnego — por. J. St. Piątkowski: op. cit., s. 157.

czyć tego gospodarstwa, skoro nie zostali do niego powołani. Przecież względem gospodarstwa rolnego mieliby oni status (gdyby przyjąć tezę przeciwną do prezentowanej w tekście, por. wyżej) spadkobiercy testamentowego, ale brak co do tego oświadczenia ze strony spadkodawcy. Różnica między zwolnieniem części ułamkowej spadku a zwolnieniem części fizycznej spadku (tj. gospodarstwa rolnego) nie jest nieistotna.¹¹ Bo skoro do części fizycznej spadku (gospodarstwa rolnego) nie został powołany spadkobierca, to nie może on dojść do takiej części w wyniku przyrostu, gdyż przyrost dotyczy tylko tych osób, które do danej masy zostały powołane. W razie powołania spadkobierców testamentowych tylko do gospodarstwa rolnego, gdy żaden z nich nie chce lub nie może go dziedziczyć, następuje co do tej masy dziedziczenie ustawowe i zgodne to jest z wolą spadkodawcy. Nie przychodzą do dziedziczenia gospodarstwa rolnego ci spadkobiercy, którzy zostali powołani tylko do dziedziczenia pozostałej masy.

Przyjmuje się,¹² że jeżeli testator powołał kilku spadkobierców do dziedziczenia gospodarstwa rolnego, a niektórzy spośród nich nie chcą lub nie mogą tego gospodarstwa dziedziczyć, to następuje wówczas przyrost tylko na rzecz spadkobierców powołanych do dziedziczenia gospodarstwa rolnego, gdyż przez to samo wolą spadkodawcy było wyłączenie spadkobierców pozostałej masy od przyrostu. Jeśliby przyjąć tutaj tezę, że przyrost działa także na rzecz spadkobierców pozostałej masy, to wyłączenie takie (wyraźne, wyprowadzone w drodze wykładni) jest niewątpliwie dopuszczalne. Natomiast — jak należy wnosić z tez prezentowanych w doktrynie¹³ — jeżeli żaden ze spadkobierców powołanych do dziedziczenia gospodarstwa rolnego nie chce lub nie może go dziedziczyć, to wolą testatora nie było wówczas wyłączenie przyrostu, wobec czego działa on wtedy na rzecz spadkobierców pozostałej masy. Rzecz jednak w tym, że wykładnia konkretnego testamentu musi prowadzić do tych zróżnicowanych wniosków, chociaż często nie będzie do tego podstaw.

Jeżeli testator powołał trzech spadkobierców do dziedziczenia gospodarstwa rolnego — A, B, C i dla A ustanowił podstawienie na rzecz D,¹⁴ to tylko D przychodzi do spadku w miejsce A. Nie można dopuścić takiego rozwiązania, że przychodzą tu tylko B i C,¹⁵ albowiem byłoby to równoznaczne z wyłączeniem podstawienia co do gospodarstwa rolnego (do czego jednak brak podstawy prawnej w postaci wyraźnego przepisu), a ponadto byłoby to sprzeczne z wolą testatora.

11 Odmiennie B. Kordasiewicz: op. cit., s. 91.

12 B. Kordasiewicz: op. cit., s. 92.

13 B. Kordasiewicz: op. cit., s. 90 i nast.

14 Przykład B. Kordasiewicza: op. cit., s. 93.

15 Odmiennie B. Kordasiewicz, l.c.